

ÇANAKKALE MUHAREBELERİ KRONOLOJİSİ

DR. HÜLYA TOKER

Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümünden 1986 yılında mezun oldu. 1989 yılında Genelkurmay ATASE Başkanlığında tarih uzmanı olarak göreve başladı. Halen aynı kurumda görev yapmakta.

1993 yılında Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde yüksek lisansını (*İstanbul Hükümeti'nin Milli Mücadele Karşısı Faaliyetleri*, Ankara, 1994); 2004 yılında Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde doktorasını (*Mütareke Dönemi İstanbul Rumları*, Ankara, 2006) tamamladı.

Başlıca Eserleri:

Balkan Savaşına Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri (Nurcan Fidan'la, Ankara, 2004); Mustafa Kemal, *Arıburnu Muharebeleri Raporu* (yay. haz. Hülya Toker, Sema Demirtaş, Ankara 2012); Mustafa Kemal, *Anafartalar Muharebelerine Ait Tarihçe* (yay. haz. Hülya Toker, Sema Demirtaş, Ankara 2012); Naci, *Balkan Savaşı'nda Edirne Kuşatması'na Ait Harp Ceridesi* (yay. haz. Hülya Toker, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012); *Balkan Savaşı'nda Neden Bozguna Uğradık?* (yay. haz. Hülya Toker, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012); *Abdullah Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı ve Mahmut Muhtar Paşa'nın Cevabı* (yay. haz. Hülya Toker, Sema Demirtaş, Mustafa Toker, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012); *Çanakkale Muharebeleri'ne Katılan Komutanların Biyografileri*, Ankara 2014.

MUSTAFA TOKER

Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu. 1991-1995 arasında Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığında çalıştı. Halen Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsünde çalışmaktadır.

Uzun yıllar boyunca TİTE Kataloğunu hazırlayan ekipte yer aldı. Diğer çalışmaları arasında şunlar bulunmakta: *Gâye-i Milliyye Gazetesinin Tıpkı Basımı* (Ankara Üniversitesi TİTE Yayınları, Ankara 2009, hazırlayanlar: Çiğdem Aslan, Mustafa Toker); *Anadolu'da Ortodoksluk Sadâsı Gazetesinin Tıpkı Basımı*, (Ankara Üniversitesi TİTE Yayınları, Ankara 2010, hazırlayanlar: Çiğdem Aslan, Mustafa Toker); *Abdullah Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı ve Mahmut Muhtar Paşa'nın Cevabı* (yay. haz. Hülya Toker, Sema Demirtaş, Mustafa Toker, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012); *Balkan Savaşı'nda Sırp Ordusu ve Garp Ordusu, Yüzbaşı Selanikli Bahri*, (Alfa Yayınları, İstanbul 2012, çeviri: Mustafa Toker); *XX. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'nın Haberleşme Kayıt Defteri* (Eylül 1919-Kasım 1920), Cilt I, II, III, IV (hazırlayanlar: Çiğdem Aslan, Mustafa Toker); *Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları*, Cilt I (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921), Cilt II (17 Ekim 1921-19 Temmuz 1922), Ankara Üniversitesi TİTE Yayınları, Ankara 2015, hazırlayanlar: Çiğdem Aslan, Mustafa Toker.

Çanakkale Muharabeleri Kronolojisi

© 2015, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kitabın tüm yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu

Kapak Tasarımı Elif Çepikkurt

Sayfa Tasarımı Zuhul Turan

ISBN 978-605-171-054-9

1. Basım: Mart 2015

tamadres.com

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftelhavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul

Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29

Sertifika no: 12088

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34410 Fatih-İstanbul

Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00

www.alfakitap.com - info@alfakitap.com

Sertifika no: 10905

HÜLYA TOKER-MUSTAFA TOKER

ÇANAKKALE
3
MUHAREBELERİ

KRONOLOJİSİ

tamadres.com

İÇİNDEKİLER

Sunuş	7
Önsöz	9
Kılavuz	13
ÇANAKKALE MUHAREBELERİ KRONOLOJİSİ.....	25
Resimler	311
Kaynakça.....	348
Dizin.....	354

SUNUŞ

“Hasta adam” olarak nitelendirilmesine rağmen I. Dünya Savaşının sonuna kadar müttefiklerinin yanında yer alan Osmanlı Devleti, farklı coğrafyalarda, farklı cephelerde muharebeler yapmış ve direncini dört yıl boyunca sürdürmeyi başarmıştır. Osmanlı Devletinin savaştığı bu cephelerden Çanakkale cephesi, devletin kalbi niteliğinde olan İstanbul’a giden yolun korunması açısından ayrı bir öneme sahiptir. Çanakkale cephesinin bir diğer özelliği ise teknik açıdan yarış edilemeyecek durumda olan Birleşik Filonun Boğaz’dan girişinin, son derece kısıtlı cephane ve toprak tabyalardan doğru hesaplanarak yapılan atışlar sonucu kazanılmış olmasıdır.

İstanbul Darülfünun müderrislerinden İsmail Hakkı (Baltacıoğlu)’nın şu sözleri, adeta Çanakkale muharebeleri ve devamının özeti niteliğindedir. “*Çanakkale savunması bir hayat savunmasıdır... Çanakkale savunması bir gençlik savunmasıdır. Subay, astsubay, nefer sıfatıyla orduya katılan binlerce mektepliler fikir ile ahlakın birleştiği her noktada güçlerinin bü-*

yüklüğünü ispat etmişlerdir... Çanakkale savunması yapılmış, kazanılmıştır. Lakin vazife yalnız askerler ve kumandanlar için bitmiştir. Bizim için bitmemiştir, başlamamıştır bile. Herkes bilsin ki Bahr-i Sefid (Çanakkale) mezarına kanlarını akıtanlar ölmek için ölmediler. Hep bu tarih, bu namus ve fazilet tarihi için öldüler. Onların kan borcunu ödemek lazım... Şairler destanlarını yapsınlar, ressamalar levhalarını çizsinler, heykeltıraşlar timsallerini yaratsınlar, muharrirler hikâyelerini yazsınlar, sağ kalanları rahmet okusunlar..."

İsmail Hakkı, bu sözleri yazdığında tarih 1918'dir. Asker ve kumandanlar I. Dünya Savaşı için görevlerini tamamlamıştır. Ancak asıl mücadele daha sonra başlamış, Çanakkale muharebelerini kazanan o asker ve kumandanlar Türk İstiklâl Harbinde yine aynı ruhla vatan savunmasında bulunmuş, bağımsız Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasında ön saflarda yer almışlardır.

İstiklâl Harbinin "Önsözü" olarak nitelendirilen Çanakkale muharebelerinin tüm seyrini ayrıntılı olarak ele alan *Çanakkale Muharebeleri Kronolojisi* adlı eserin, bu konuda çalışma yapan bilim insanlarına kılavuz olacağı düşüncesindeyim.

Faruk Bayrak

ÖNSÖZ

Çanakkale cephesinin açılış nedeni kısaca, “Boğazlar’dan geçiş sağlanarak İstanbul’un ele geçirilmesi” olarak özetlenebilir. Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı Kurmay Başkanı Yarbay Selahattin Adil’in “Boğazlar; başkentin, hilafet makamının kapısı olmakla önemini uzun süreden beri tasdik ettirmiş ve tarihte bu önemini defalarca fiilen göstermiştir”¹ sözleri, Boğazlar’ın Osmanlı Devleti için ne anlama geldiğinin altını çizmektedir. Boğazlar, Osmanlı Devletinin kalbine giden yol olarak görülmekle birlikte stratejik konumu nedeniyle diğer devletler açısından da tarihin her döneminde ele geçirilmesi gereken önemli bir güç sembolü olarak görülmüş ve bu uğurda bölge, büyük mücadelelere sahne olmuştur. Derin izler bırakan bu mücadelelerden biri de I. Dünya Savaşında Çanakkale Boğazı’na yönelik bombardımanlar vesilesiyle gerçekleşmişti. Bu dönemde Boğazlar, İtilaf Devletleri açısından ihtirasların kar-

¹ Selahattin Adil, *Çanakkale cephesinden Mektuplar-Hatıralar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 21.

şılanacağı bir yol özelliği taşıırken, Osmanlı Devleti için hayati öneme sahip bir anlam taşımakta idi.

Bu nedenle bu çalışmada, I. Dünya Savaşı öncesi Boğazlar'a yönelik Yunan tehdidine karşı kısmi seferberlik ilan tarihi olan 15 Haziran 1914, başlangıç noktası olarak alınmıştır. Çalışmanın bitiş tarihi olarak son İtilaf birliğinin bölgeyi terk ediş tarihi olan 9 Ocak 1916 düşünülmüştür. Ancak Çanakkale muharebelerinin yankılarına ait birkaç konu göz ardı edilemediğinden bu tarihler de esere dâhil edilmiştir.

Eserin konusunun “*Çanakkale Muharebeleri*” olması nedeniyle, harekâtla ilgili bilgilere ağırlık verilmiş, bu çerçevede diğer gelişmelere de (devletlerarası siyasi ilişkiler, cephe arkasındaki gelişmeler, sağlık, teçhizat, terfi, taltif, ceza vs) zaman zaman yer verilmiştir.

Çalışmanın temelini, konuyla ilgili arşiv belgelerinin yer aldığı kaynaklar oluşturmuştur. Bu nedenle öncelikle *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I-II, Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*'nin konuyla ilgili sayıların faydalanılmıştır. Mustafa Kemal'in belgelerle desteklenen, döneme ait önemli bilgiler içeren *Arıburnu muharebeleri Raporu, Anafartalar muharebelerine Ait Tarihçe* adlı eserleri ile yine Mustafa Kemal imzası taşıyan belgelerin yer aldığı *Atatürk'ün Bütün Eserleri* adlı kitapların birinci cildi de çalışmamıza önemli bir kılavuz olmuştur.

Çalışmada yararlanılan temel kaynaklardan biri de, ana kaynaklara dayalı olarak yazılmış eserlerdir. Bunların başında Gnkur. ATASE Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi, V. Cilt, I, II, III, Kitaplar*dır. Bu eserler, arşiv belgelerine dayalı olarak gün gün, saat saat olayları içermesi açısından çalışmamıza önemli katkı sağlamıştır.

Gerek İtilaf Devletleri, gerekse İttifak devletlerinin Çanakkale muharebelerinin gelişimine ait önemli bilgiler veren, Sir Julian Corbett'in *Naval Operations* adlı eseri, yine Aspinal-Ogla-

der'in *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekatı*; Des Mayes'in *Çanakkale Seferi* ve Charles Roux'un *Çanakkale Seferi*; Alman Generali Liman von Sanders'in *Türkiye'de Beş Sene*, Carl Mühlman'ın *Çanakkale Savaşı, Bir Alman Subayının Anıları* adlı eserlerden de yararlanılmıştır.

Hatıralar, herhangi bir belge içermemiş, yalnız yazan kişinin hafızasına bağlı olarak yazılmışsa, kronoloji çalışmasında hata yapma riskini artıracığından, dikkatli bir şekilde gözden geçirilerek çalışmaya dahil edilmiştir.

Çanakkale muharebelerine ait kapsamlı bir kronolojik çalışma bulunmamaktadır. Bu konuda Kemal Arı tarafından hazırlanan *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi* adlı eser bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada, genel olarak I. Dünya Savaşına ait bilgiler yer almakta, cephelere ait olaylar kısıtlı olarak anlatılmaktadır. Dolayısıyla Çanakkale cephesine ait bilgiler de son derece sınırlıdır. Bu nedenle Çanakkale cephesiyle ilgili bu boşluğu doldurmak amacıyla bu eseri hazırladık ve çalışmamızı mümkün mertebe temel kaynaklara dayalı olarak kaleme aldık. Eserin diğer çalışmalara temel olacağı, unutulmuş veya eksik kalan kısımların zamanla doldurulacağı ümidini taşımaktayız.

Dr. Hülya Toker
Mustafa Toker

KILAVUZ

- 20.YST, C. I** : *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980), Cilt I*, Fahir Armaoğlu; 7. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991.
- ABE C. I** : *Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt I (1903-1915)*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1999.
- AMAT** : *Anafartalar muharebelerine Ait Tarihçe*, Mustafa Kemal; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara Genelkurmay Basımevi 2011, yay. haz.: Suat Akgül, Hülya Toker, Sema Demirtaş.
- AMR** : *Arıburnu muharebeleri Raporu*, Mustafa Kemal; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara Genelkurmay Basımevi 2011, yay. haz.: Suat Akgül, Hülya Toker, Sema Demirtaş.

ATAD

Sayı 16, M.A : “Osmanlı Meclis-i Mebusanında Çanakkale muharebeleri Konusundaki Görüşmeler” Mithat Atabay; *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ağustos 2010, Sayı 16, Gnkur ATASE Başkanlığı Yayınları.

ATAD

Sayı 16, F.A : “İngiliz Belgelerinde Çanakkale muharebeleri'nin Deniz Harekâtı, Figen Atabay; *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ağustos 2010, Sayı 16, Gnkur ATASE Başkanlığı Yayınları.

ATBD

Sayı 88 : *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Ağustos 1989, Sayı: 88, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

ATBD

Sayı 132 : *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, ATASE Arşivinden Seçilmiş Deniz Savaşına Ait Belgeler, Ocak 2014, Yıl: 63, Sayı: 132, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları.

ATKT

: *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu*, Mine Erol; Ankara 1976.

BCHTH

: *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi*, Fahri Belen; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1964.

BDH C. II

: *Harp Hatıralarım 2, Birinci Dünya Harbi c. II*, Ali İhsan Sabis, Nehir Yayınları, İstanbul 1990.

BDHİFL

: *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojisi*

tik, c. X, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985.

BDHTH C. I : *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi, Ankara, Gnkur Basımevi, 1991.*

BDHTHDH

C. VIII : *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Deniz Harekatı VIII. Cilt, Saim Besbelli; Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları Seri No: 3, Genkur Basımevi, Ankara 1976.*

BDSÇC V.

C. I, Kitap : *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915) V. Cilt I, Kitap, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı, Ankara Genelkurmay Basımevi 2012.*

BDSÇC V.

C. II, Kitap : *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (25 Nisan 1915-04 Haziran 1915) V. Cilt II, Kitap, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı, Ankara Genelkurmay Basımevi 2012.*

BDSÇC V.

C. III, Kitap : *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (04 Haziran 1915- 09 Ocak 1915) V. Cilt II, Kitap, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı, Ankara Genelkurmay Basımevi, Ankara 2012.*

BDSDC

: *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi, Fevzi Çakmak; Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara Genelkurmay Basımevi, Ankara 2005.*

- BDSK** : *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi*, Kemal Arı, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara Genelkurmay Basımevi, Ankara 1997.
- BDST** : *1. Dünya Savaşı ve Türkiye 1914-1918* Pierre Renouvin; İstanbul, 2004, çev.: Örgen Uğurlu.
- BHTÇGAH**
C. I : *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekatı Cilt I, (Seferin Başlangıcından 1915 Mayısına Kadar)* C. F. Aspinal-Oglander; Askeri Matbaa, İstanbul 1939. yay. haz.: Tahir Tunay.
- BHTÇGAH**
C. II : *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekatı Cilt I, (1915 Mayısından Tahliyeye Kadar)* C. F. Aspinal-Oglander; Askeri Matbaa, İstanbul 1939. yay. haz.: Tahir Tunay.
- BMÇMBTZ** : *Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Muharebe-i Bahriyesinde Türk Zaferi*, Mirliva Sedad; Askeri Matbaa, İstanbul BT?
- BSVB** : *Barışa Son Veren Barış*, David Fromkin; çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, 1994.
- BKA** : *Birinci Dünya Savaşı'nda Mısır Seferi Çerçevesinde Birinci Kanal Akını*, Muzaffer; yay. haz. Hülya Toker, Ankara, Genelkurmay basımevi, 2006.
- CHNN II** : *Cihan Harbine Neden Girdik Nasıl Girdik Nasıl İdare Ettik, II*, Kazım Karabekir, İstanbul 1937.
- CHOHT** : *Cihan Harbinde Osmanlı Harekat-ı Tarihçesi*, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Tarih-i Harp Külliyyatı, Muharebat-ı Cedide-i Osmaniye Dördüncü

Takım İkinci Sıra. A, Cüz 1, Dersaadet Matbaa-i Askeriye 1338.

- ÇA(ŞG)M** : *Çanakkale Arıburnu (Şimal Grubu) Muharebatı*, Erkan-ı Harbiye Mektebi Külliyyatı, Aded 5, İstanbul Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, 1336.
- ÇAS27A** : *Çanakkale-Arıburnu Savaşları ve 27. Alay, Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı*, Sayı 40, 9. Yıl, 1 Aralık 1935, Askeri Matbaa, İstanbul, Yazan: Şefik Aker.
- ÇCAGM** : *Çanakkale cephesi Anafartalar Grubu Muharebatı*, Erkan-ı Harbiye Mektebi Külliyyatı, Adet 11, İstanbul Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, 1336.
- ÇCMH** : *Çanakkale Cephesinden Mektuplar-Hatıralar*, Selahaddin Adil Paşa; Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.
- ÇDM** : “*Çanakkale Deniz Muharebeleri*,” Hülya Toker, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Sayı 419, Ocak 2014.
- ÇDS** : *Çanakkale Deniz Savaşı*, A. Thomazi, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara Genelkurmay Basımevi 1997, çev.: Hüseyin Işık.
- ÇDSG** : *Çanakkale Deniz Savaşları Günlüğü (1914-1922) Deniz Mayınları Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey*, Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı, Emre Basımevi, İzmir 2004.
- ÇG** : *Çanakkale Geçilmez*, Alan Moorehead; Milliyet Yayınları, İstanbul 1972, Türkçeye çev.: Günay Salman.

- ÇHH** : *Çanakkale Harbi Hatıralarım*, Şakir Tunçça-
pa; TC Deniz Basımevi, İstanbul 1958.
- ÇHCC** : *Çanakkale Hatıraları, Cemil Conk Paşa, Liman
Von Sander Paşa, Fahrettin Altay Paşa, 2. Cilt*,
Arma Yayınları, İstanbul 2002, yay. haz.: Metin
Martı.
- ÇHFA** : *Çanakkale Hatıraları, Cemil Conk Paşa, Liman
Von Sander Paşa, Fahrettin Altay Paşa, 2. Cilt*,
Arma Yayınları, İstanbul 2002, yay. haz.: Metin
Martı.
- ÇHMK** : *Çanakkale Hatıraları, Cemil Conk Paşa, Liman
Von Sander Paşa, Fahrettin Altay Paşa, 3. Cilt*,
Arma Yayınları, İstanbul 2003, yay. haz.: Metin
Martı.
- ÇKSKM** : *Çanakkale Savaşı Kanlısirt Muharebesi 25 Ni-
san 1915*, Peter Williams, Kitap Yayınevi-192,
İstanbul 2009, çev.: Zuhâl Bilgin.
- ÇMİSRT** : *Çanakkale Muharebeleri İngilizlerin Gelibolu
Seferinin Resmi Tarihi*, C. F. Aspinal-Oglander;
Akşam Gazetesi Tefrikası, Kannat Kütüphanesi
İstanbul 1935, Tercüme: Muharrem Feysi.
- ÇMKKB** : *Çanakkale Muharebelerine Katılan Komutan-
ların Biyografileri (Belge ve Fotoğraflarla)*, Hül-
ya Toker; Ankara, Gnkur. Basımevi, 2014.
- ÇS** : *Çanakkale Seferi*, F. Charles Roux; Matbaa-i
Askeriye, İstanbul 1337, Mütercimleri: Nihat,
Asım.
- ÇS1** : *Çanakkale Savaşı*, Fahri Belen; Harp Akade-
misi Matbaası, İstanbul 1935.
- ÇS2** : *Çanakkale Seferi*, Des Mayes, Askeri Matbaa,
İstanbul 1930, çev.: Bahaeddin.

- ÇS3** : *Çanakkale Savaşı, Bir Alman Subayının Anıları*, Carl Mühlman; TİMAŞ Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2006, Tercüme: Sedat Umran.
- ÇR** : *Çanakkale Raporu*, Halis; Eser Matbaası, İstanbul 1975.
- EPÇH** : *Esat Paşa'nın Çanakkale Hatıraları*, Örgün Yayınevi, İkinci Baskı, İstanbul 2004, yay. haz.: İhsan Ilgar ve Nurer Uğurlu.
- GG** : *Gelibolu Günlüğü*, Akdeniz Seferî Kuvvetler Başkomutanı General Ian Hamilton, Hürriyet Yayınları, Garanti Matbaası, İstanbul 1972, çev.: Osman Öndeş.
- HUÇMB** : *Harb-i Umumide Çanakkale Muharebat-ı Bahriyesi*, Erkan-ı Harbiye Mektebi Külliyyatı, Aded 3, İstanbul Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, 1336.
- HUOCV** : *Harbi Umumide Osmanlı Cepheleri Vekayi, Mehmet Emin*; İstanbul, Erkan Harbiye Mektebi, 1338.
- İĞÇ C. I** : *İkdâm Gazetesi'nde Çanakkale cephesi Cilt I*, Murat Çulcu, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2004.
- İĞÇ C. II** : *İkdâm Gazetesi'nde Çanakkale cephesi Cilt II*, Murat Çulcu, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2004.
- NO Vol. II** : *Naval Operations History of the Great War Based on Official Documents*, Sir Julian S. Corbett; Volume Two, The Naval & Military Press Ltd. in Association with The Imperial War Museum Department of Printed Books,

- NO Vol. III** : *Naval Operations History of the Great War Based on Official Documents*, Sir Julian S. Corbett; Volume Three, The Naval & Military Press Ltd. in Association with The Imperial War Museum Department of Printed Books,
- OBÇM C. I** : *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale muharebeleri c. I*, TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 71, Ankara 2005, yay. haz.: Muzaffer Albayrak, Mustafa Çakıcı, Recep Uzundağ, Salih Kahrıman, Yılmaz Karaca.
- OBÇM C. II** : *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale muharebeleri c. II*, TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 73, Ankara 2005, yay. haz.: Muzaffer Albayrak, Mustafa Çakıcı, Recep Uzundağ, Salih Kahrıman, Yılmaz Karaca.
- OYSG** : *On Yıllık Savaşın Günlüğü Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Savaşları, Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Günlüğü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, haz.: İsmet Görgülü-İzzeddin Çalışlar.
- TAİAY** : *1 nci Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, Veli Yılmaz; İstanbul 1993.
- TBS** : *Türkiye'de Beş Sene*, Liman von Sanders; Matbaa-i Askeriye, Dersaadet 1337.
- TKSGÇS** : *Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı*, Burhan Sayılı; Salyangoz Yayınları, İstanbul 2006.

- TİT C. II,
Ks. I** : *Türk İnkılâbı Tarihi, c. II, Ks. I*, Yusuf Hikmet Bayur; Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1952.
- TİT C. II,
Ks. IV** : *Türk İnkılâbı Tarihi, c. II, Ks. IV*, Yusuf Hikmet Bayur; Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1952.
- TİT C. III,
K. I** : *Türk İnkılâbı Tarihi, c. III, K. I*, Yusuf Hikmet Bayur; Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953.
- TİT C. III,
K. II** : *Türk İnkılâbı Tarihi, c. III, K. II*, Yusuf Hikmet Bayur; Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1955.
- TBSK** : *Türklerle Beraber Süveyş Kanalına*, Baron Kress von Kressenstein; çev.: Mazhar Besim Özalpsan, İstanbul, Askeri Matbaa, 1943.
- TR** : *Türkiye ve Rusya*, Akdes Nimet Kurat; Ankara, 1990.
- TSDHBEM C. II** : *Türk Sularında Deniz Hareketleri Boğazlar Etrafında Mücadele Cilt II*, Hermann Lorey; Deniz Basımevi, 1946, çev.: Tacettin Talayman.

ÇANAKKALE MUHAREBELERİ KRONOLOJİSİ

tamadres.com

1914

- 15 Haziran:** Osmanlı Devletinin Kısmi Seferberlik ilan etmesi. (BDSÇ V. c. I, Kitap, s. 23)
- 24 Haziran:** 4 subay, 32 astsubay, 201 erbaş ve er olmak üzere, toplam 237 Alman askeri personelinin Türkiye'ye gelmesi ve bunların Enver Paşa'nın emriyle Çanakkale Boğazındaki bataryalar ile gemilerde görevlendirilmesi. (TAİAY s. 70)
- 28 Haziran:** Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliahdı Arşidük Franz Ferdinand ve karısının Saraybosna'da, bir Sırp tarafından öldürülmesi. (20. YST, c. I, s. 100)
- 23 Temmuz:** Avusturya'nın Sırbistan'a 48 saat süreli ultimatom vermesi. (BDST, s. 231; 20.YST, c. I, s. 103)
- 27 Temmuz:** Türk-Alman işbirliği görüşmelerinin resmi olarak başlaması. (BDSÇ V. c. I, Kitap, s. 16)

- 28 Temmuz:** Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Sırbistan'a savaş ilan etmesi. (BDST, s. 232; 20.YST, c. I, s. 103)
Avusturya'nın Belgrad'ı bombardıman ederek savaşa başlaması. (BDST, s. 233; 20.YST, c. I, s. 103)
- 31 Temmuz:** Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşının başlaması üzerine, 15 Haziran 1914'te Yunanistan'a karşı Boğaz'a yönelik ilan ettiği kısmi seferberliği, daha geniş kapsamlı seferberlik ilan etmesi. (BDSÇ V. c. I, Kitap, s. 39; HUÇMB s. 1)
Çanakale Müstahkem Mevki Komutanlığının sefer kuruluşunda bulunan hafif filoyu oluşturan dört torpidobotun, (Kütahya, Draç, Musul, Akhisar) Nağra'ya ulaşması. (BDSÇ V. c. I, Kitap, s. 28)
- 1 Ağustos:** Fransa ve Almanya'nın genel seferberlik ilan etmesi (BDST, s. 236)
Almanya'nın İstanbul Elçisi Baron von Wangenheim'in Alman Dışişleri Bakanlığına, "*Pallaviçini şimdi benim önümde sadrazama Rus donanmasının Boğaz'a karşı saldırmayı tasarladığını bildirdi. Eğer Goeben'i Akdeniz'de kullanmak lüzumu yoksa o, Türk donanmasıyla berkitilmiş olarak Rus Karadeniz donanmasına karşı koyabilir, Romanya ile kablo vasıtasıyla muhaberatı güven altına alabilir ve Bulgar kıyılarına bir Rus asker çıkarmasını önleyebilir...*" şeklinde bir telgraf göndermesi. (TİT c. II, Ks IV., s. 647; TA-İAY s. 73)
Almanya'nın İstanbul Elçisi Baron von Wangenheim'e, Alman Kayzerinin yaveri tarafından

“Goeben kruvazörü bu sırada serbest değildir,” cevabının iletilmesi. (TİT c. II, Ks IV., s. 648)

Londra Büyükelçisi Tevfik Paşa'nın kendisine para gönderilerek, bunun ancak Sultan Osman'a Osmanlı bayrağı çekildikten sonra tersaneye ödemesinin telgrafla bildirilmesi üzerine, “Bin zorlukla Osmanlı Bankasının olağanüstü gayretleri ve İngiltere bankasının dostane hizmeti sayesinde parayı elde edebildim. (Tersanenin bulunduğu) Newcastle Londra'dan yedi saat uzaklıkta bulunduğu için bayrağımızı çekmek üzere büyükelçilik müsteşarını oraya göndermek imkânsız olacaktı. Daha bugün para İngiltere bankasına yatırılır yatırılmaz geminin (Sultan Osman'ın) bize teslimi ve bayrağımızın çekilmesi Armstrong (gemiyi yapan şirket) ile aramızda kararlaştırılmıştı. Bu karar sözü geçen şirketin müdürü tarafından mektupla teyid edilmişti. Ancak ben Rauf Bey'e bayrak çekmesi için telgraf çektiğim sırada o da bana İngiliz amiralliğinin gemiye el koyduğunu bildirdi. O saatte İngiltere bankası kapalı olduğundan parayı geri almak için ona başvurmak imkânsızdı. Bu yüzden parayı vermesi için Armstrong'a tel çektim. Karşılık bekliyorum. Bundan başka bu işi protesto için dışişleri müsteşarlarını gördüm. O, bunun genel bir tedbir olduğunu, bayrağın çekilmiş olup olmayışının bir şeyi değiştirmeyeceğini, çünkü hükümetinin İngiliz tersanelerinde yapılmış olan hiçbir yabancı gemiyi kara sularından dışarı çıkartmamaya karar verdiğini söyledi,” şeklinde telgraf göndermesi. (TİT c. III, Ks I., s. 71, 72)